

dr. Sári Eszter: Az ifjúság édes madara....*

Értékrend-kérdések, vallásosság a 14-18 éves korcsoportban

Az ifjúság helyzetével, annak megváltozott tartalmi paramétereivel, eltérő szakaszolásával sokat foglalkozik a szakma és a közbeszéd egyaránt. A szakirodalomban megjelenik az az álláspont, miszerint a poszt-indusztriális – kulturális értelemben az ún. posztmodern társadalmakban – a 'hosszan elnyúló ifjúság' (a posztadoleszcencia) jelensége általános érvényűnek mondható. Vagyis a posztmodernitás következtében az ifjúsági korosztályok értékrendje és életmódja egyformává válik, a fiatalok – társadalmi rétegződéstől függetlenül – ugyanazt a zenét hallgatják, egyforma szabadidős tevékenységet folytatnak, iskolai éveik meghosszabbodnak, nehezen szakadnak el a családtól. Másrésztől, viszont találkozunk azzal a felfogással is, hogy az 'ifjúság édes madara' nem minden társadalmi réteg közös 'kiváltsága', ahhoz ugyanis, hogy a fiatalság – munkavégzés és családalapítás nélküli, némiképp felelőtlen – évei, évtizedei hosszán tarthassanak a családnak komoly gazdasági és kulturális tőkével kell rendelkeznie.

Roberts és Parsell¹ értelmezése szerint a nyugat-európai fiatalok sok tekintetben homogenizálódnak (ld. szabadidő struktúra), életüket a posztmodernitás kulturális egyneműsége jellemzi, amelyben 'szegény és gazdag', 'tanult és tanulatlan' is ugyanazokat a forrásokat veszi igénybe fiatalkorában kulturális fogyasztása tekintetében, és ez az egyformaság a fiatalok értékrendjét is meghatározza. „Ez a fajta egyenlősödés elsősorban a középiskolás populációban jelenik meg”² – hivatkozik Pikó Bettina West 1997-ben megjelent munkájára³.

Jürgen Zinnecker viszont, Bourdieu kibővített tőkeelméletét alkalmazva, kiérlelt rendszerben szemlélteti azt, hogy az ifjúsági magatartások, szokások és értékek a mögöttük álló szociális, kulturális, anyagi tőke függvénye. Másképpen fogalmazva, Zinnecker⁴ felfogása szerint a fiatal korosztályok értékrendjét és életmódját erőteljesen meghatározza az a család, amiben felnőnek, értékrendjük és viselkedésük társadalmi rétegenként eltér. A Zinnecker-féle modell különösen igaz lehet Kelet-Európában, ahová a posztmodern társadalmi és kulturális sajátosságok késedelmesen érkeztek, így a közelmúltban kezdtek gyökeret verni.

Jelen vizsgálatban a fenti hipotézisek ellenőrzésére teszünk kísérletet a West által megjelölt korosztályi csoportban: a középiskolás generációkban. A kutatásban a 14 és 18 év közötti tinédzserek viselkedését, bűnelkövetői magatartását, családi háttérét, iskolázottságát, illetőleg értékrendjét – 48 érték 5 fokú Likert-skála szerinti értékelésével – vettük górcső alá. Az

¹ Pikó Bettina: Középiskolás fiatalok szabadidő-struktúrája, értékattitűdjei és egészségmagatartása, Szociológiai Szemle, 2005./2. 87. oldal

² Pikó B. uo. 89. oldal

³ West, P. (1997) Health Inequalities in the Early Years: Is There Equalisation in Youth? Social Science and Medicine, 44.:833-858.

⁴ Zinnecker, J.: Gyermekek, ifjúság és szociokulturális változások a Német Szövetségi Köztársaságban, In: Ifjúságszociológia, szerkesztette: Gábor Kálmán, Jancsák Csaba, Belvedere Kiadó, 2006, 103. oldal

elemzés egyedi vetületét képezte a megkérdezettek vallásosságának több szempont szerinti feltérképezése.

A felmérésben 513 veszélyeztetett – a gyermekvédelem által gondozott – és 330 középiskolás diák vett részt.⁵ Az elemzett csoport 61,3%-a volt fiú és 38,7%-a lány. ⁶A teljes minta korosztályi megoszlását tekintve: 8,2% volt tizenégy, 18,1% tizenöt, 26,3% tizenhat, 29,3% tizenhét és 13% tizennyolc éves. ⁷

A felmérés elsődleges célja az volt, hogy megállapítsuk van-e összefüggés a kriminalitás és a fiatalok értékrendje és vallásossága között.⁸ A két évig tartó kutatás első szakaszában a veszélyeztetett fiatalokat több szempont szerint osztályoztuk, és összehasonlítottuk az egyes klaszterek értékrendjét és vallásosságát is. A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló fiatalokról kiderült, hogy értékrendjük és vallásosságuk viszonylag homogén. Jelentős eltérések nem rajzolódtak ki sem a fiúk és lányok között, sem a tizenhat évnél fiatalabb és idősebbek között. Nem bizonyult döntőnek – értékrendi vonatkozásban – a bűnelkövető/nem bűnelkövető csoportosítás sem.⁹

Már a veszélyeztetett fiatalok körében megkíséreltük a *tradicionális-modern-posztmodern* skála felállítását. Vagyis azt szeretnénk volna ellenőrizni, hogy létrehozható-e olyan csoportosítás a fiatalok között, amelyben releváns eltérés mutatkozik a hagyományos értékek (család, haza, kisközösség, szomszédság), modernnek tekinthető fogalmak (anyagi értékek, társadalmi siker, versengés) és a posztmodernnek minősített kategóriák (szellemi értékek/műveltség, kreativitás, társadalmi igazságosság stb.) népszerűségében. A mintában szereplő tizenévesek családi háttere, szociális paraméterei, iskolázottsága oly mértékben homogén volt, hogy szignifikáns különbségek nem rajzolódtak ki ez alapján.

⁵ A gyermekvédelem által gondozott fiatalok körében a Hajdú-Bihar megyei gyermekjóléti szolgálatok gondozásában lévő, illetve javítóintézeti nevelésbe (Aszód, Rákospalota, Debrecen) került bűnelkövető fiatalokat kérdeztünk meg, a középiskolás körében pedig budapesti és debreceni gimnazistákat, szakközépiskolásokat, illetve ipari iskolásokat.

⁶ Az arányeltolódás a fiúk javára annak tudható be, hogy az érintett korosztályban a kriminalitás inkább jellemző a fiúkra (átlagosan 85-15% a fiú-lány megoszlás a fiatalkorú bűnelkövetők körében), mint a lányokra.

⁷ A tizenhat, tizenhét éves fiatalok túlsúlya a felmérésben szintén megfelel a bűnelkövetők korcsoportos megoszlásának.

⁸ A kutatás módszertani részleteit ld. részletesebben: Sárkány Eszter: A vallásosság vizsgálata a deviáns fiatalok körében, Kriminológiai Tanulmányok 52., OKRI, Budapest, 2015.192-209.

⁹ A hátrányos helyzetű gyermekeknél az értékrendi kérdéseket leginkább a vallásosság befolyásolta. A veszélyeztetett fiatalok körében a vallásos attitűd átszínezte (némileg átrendezte) az értékstruktúrát, és azok, akik magukat vallásosnak mondták, fontosabbnak találták a munkához kapcsolódó fogalmakat és a kisközösségi értékeket, mint nem vallásos társaik. A hátrányos helyzetű fiatalok valláshoz való viszonyulására a legnagyobb hatást az egyén nemzetiségi hovatartozása gyakorolta. Azok a megkérdezettek, akik roma/cigány nemzetiségűnek vagy kettős identitásúnak (roma-magyar) vallották magukat, szignifikánsan vallásosabbnak bizonyultak, mint magukat magyarnak valló társaik. Vallásosságuk jellemzően tradicionális jelleget öltött; tartalmilag pedig az Istenhit és imádság dimenziói köré csoportosultak.

A modernitás skála felállítására a kontrollcsoport bevonásával nyílt lehetőség, amelyet az értékrendi kérdéseken kívül a vallásosság mibenlétének, minőségének mérésével is kibővítettünk.

A Zinnecker-féle társadalmi rétegződés ellenőrzése: vallásosság és értékrend alapján

A kontrollcsoportba tartozó fiatalok középiskolás diákok voltak, akiknek a családi háttere, életkörülményei szignifikáns eltérést mutattak a hátrányos helyzetű, veszélyeztetett fiatalokéhoz képest. Az adatok elemzésekor az értékrangsorok összehasonlítása megtörtént a család strukturális és funkcionális deficitjei, a nemek, az életkor és a vallásosság mentén, azonban az értékkülönbségek tekintetében a szülők iskolai végzettsége bizonyult a legmeghatározóbbnak. Másképpen fogalmazva a család kulturális tőkéje befolyásolta a legnagyobb mértékben a fiatalok értékrangsorát.

Ez alapján, az ún. két 'szélső pontot' elemeztük, azokat a fiatalokat soroltuk az egyik csoportba, akiknek a szülei mindketten diplomások (16-17 osztályt végeztek), a másikba pedig, ahol a szülők legmagasabb végzettsége maximum nyolc általános iskolai osztály.¹⁰

Hipotézisünk az volt, hogy a *magasan iskolázott szülők gyermekei számára az ún. posztmodern értékek (másképpen az absztraktabb, elvontabb értékek) fontosabb lesznek, mint alacsonyabb kulturális tőkével rendelkező társaik számára, és vallásosságuk egyénibb, individuálisabb jelleget hordoz.* Egyszersmind azt is feltételeztük, hogy a *kevesebb kulturális (és jellemzően gazdasági) tőke magasabb érdeklődést indukál az anyagi értékek (pénz, jól kereső állás) iránt.* Ismerve a mintacsoport szociális hátterét arra is számítottunk, hogy a kisebb szociális és kulturális tőkével rendelkezők fogékonyabb lesznek *a tradicionálisabb értékek iránt (kisközösség, hazaszeretet, gyermekek), ami magában hordozza a hagyományosabb vallásosságot is.*

Az elemzést azonban nem szűkítettük az értékrendi és vallási dimenziókra. Az értékrendi kérdések értelmezéséhez szükséges volt látni, hogy a két csoport családi körülményeiben, szociális viszonyaiban, megélhetésében milyen különbségek vannak.

Diplomás szülők gyermekeinek sajátosságai

A vizsgált csoportba összesen 51 fő tartozott. A diplomás szülők körében egyértelmű volt a gimnáziumba járó diákok túlsúlya: a gimnáziumba járó gyerekek szülei ugyanis átlagosan 13,7-17,6%-ban rendelkeztek egyetemi/főiskolai végzettséggel, míg az ipari iskolákban ennek aránya: 2-3,9% volt. Az érintett fiatalokból összesen nyolc olyan volt, aki nem gimnáziumi 'diák' volt. A mintába tartozók 54,9%-a volt fiú és 45,1%-a lány.

Az apák több, mint a felének (52,9%) volt állandó munkahelye és 37,3%-uk élt saját vállalkozásból. Az anyák ugyanígy stabil munkaerő piaci pozícióval rendelkeztek, annyi különbséggel, hogy náluk nagyobb volt az alkalmazottak részesedése (62%), és alig a

¹⁰ Tudva, hogy a szülők rendelkezhetnek vegyes iskolázottsággal, elvégeztük a méréseket az anya iskolai végzettsége alapján is, de a két csoport között nem volt érdemi eltérés. (ld. mellékletek)

negyedrésziük (23,5%) volt vállalkozó. Az apák 90,2%-ának és az anyák 85,5%-ának tehát stabil megélhetése volt. Szociális támogatásban (saját bevallás szerint) 5 gyereknek a családja részesült.

A diplomás szülők gyermekeinek több, mint kétharmada (68,6%) élt vérszerinti szüleivel, 21,6%-uk pedig a – család 'széthullása' óta – édesanyjával. Összesen négy gyermek számolt be arról, hogy életében háromféle családforma is megjelent, ami azt jelentette, hogy az érintett gyerekek elsődleges nevelői közege viszonylag stabil. A válások aránya azonban kimagasló volt: a megkérdezettek egyharmada (33,3%) mondta el, hogy a szülei elváltak, egy fő számolt az egyik szülő elvesztéséről.

A család funkcionális deficitjeit a veszekedések/verekedések gyakoriságával mértük: 17,6% vallott rendszeres veszekedésről, egy diák pedig arról, hogy családjukban verekedés is előfordult. Igazolást nyert az a kriminológiai tétel, hogy az abúzus bárhol előfordulhat, ez – sajnálatos módon – nem függ még a szülő iskolai végzettségétől sem, hiszen volt olyan diák, aki érzelmi és fizikai bántalmazás áldozatául esett diplomás szülők gyermekeként.

A testvérszám kicsit magasabb volt, mint az országos átlag: a fiatalok 47,1%-nak volt egy testvére, 21,6%-ának kettő, 5,9%-ának három. A fiatalok egynegyedének (25,5%) nem volt testvére. Mozaikcsaládokkal ehelyütt is találkoztunk: a diplomás szülők gyermekeinek majdnem egynegyede (23,5%) számolt be féltestvérrel.¹¹

A családi devianciák aránya nagyon alacsony volt. Egy gyermek mondta azt, hogy anyjának alkoholproblémái vannak, kettő fő (3,9%) azt, hogy az apja alkoholista, és egy apának volt mentális problémája; más családi devianciáról a diákok nem adtak számot. (ld. alább az összehasonlító diagramot!)

A maximum nyolc általános iskolát végzett szülők

A másik iskolázottsági végpontnak azt a csoportot tekintettük, ahol mindkét szülőnek a legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános iskola volt. Arra számítottunk, hogy ebben a csoportban döntően olyan gyerekek lesznek, akik megkérdezésükkor javítóintézeti nevelésüket töltötték. Ez a feltevés részben megállta a helyét, azonban nem olyan arányban, mint azt az előzetes hipotézis sugallta. Az aluliskolázott szülők csoportjába összesen 256-an tartoztak, ebből 43,8% volt javítóintézeti nevelt, és 5,2% középiskolás (2 fő gimnazista), 51%-uk pedig a Hajdú-Bihar megyei gyermekjóléti szolgálatok gondozásában állt.

A csoportba tartozók 70,7%-a volt fiú, részben a bűnelkövető gyerekek magas aránya, részben a gondozásba kerülő fiúk felülreprezentált volta miatt.¹²

A szülők munkavégzése egészen más képet mutatott, mint a diplomások körében: az apáknak alig egyötöde (17,8%) rendelkezett állandó munkahellyel, 2,7%-uk volt vállalkozó; az

¹¹ 13,7%-nak volt egy, 5,9%-nak kettő és 3,9%-nak három féltestvére.

¹² A mintavételi klaszter 74,2% (szüleihez hasonlóan) maximum 8 általánost végzett, 18,4% 9 osztályt, 3,9% 10 osztályt és 6 olyan fiatal is volt, aki 11-12 osztályos végzettséggel rendelkezett.

anyáknál az arány még alacsonyabb volt: 9,4% volt alkalmazott és 0,8%-nak volt saját vállalkozása.

Az aluliskolázott szülők gyermekeinek családi háttere, változékonysága miatt volt kritikus. A gyerekek kevesebb, mint a fele (44,9%) élt a vérszerinti szüleivel, és kevesebb, mint a tizedük (7,8%) volt olyan, aki a válás után az anyjával vagy az apjával élt, de más családformát nem tapasztalt meg. A fiatalok 16%-ának az életében volt háromféle család, és majdnem egynegyedüknél (22,3%) minimum négy verziót jelentett az elsődleges nevelői közeg.

Ha a családban történt negatív életeseményeket vesszük górcső alá, az eltérések a diplomás szülőkhöz képest nem kiemelkedőek, legalábbis, ami a válást illeti. A gyerekek 21%-a volt túl a szülők válásán, 4,7%-nak valamelyik szülője meghalt, egy gyermeknek váltak el a szülei és utóbb halt meg valamelyikük. A börtönben lévő szülők aránya azonban nagy: 14,1%-nak volt a nevelője büntetés- végrehajtási intézetben, de három olyan gyermek is volt, akinek a szülei elváltak és az anyja/apja büntetett előéletű volt.

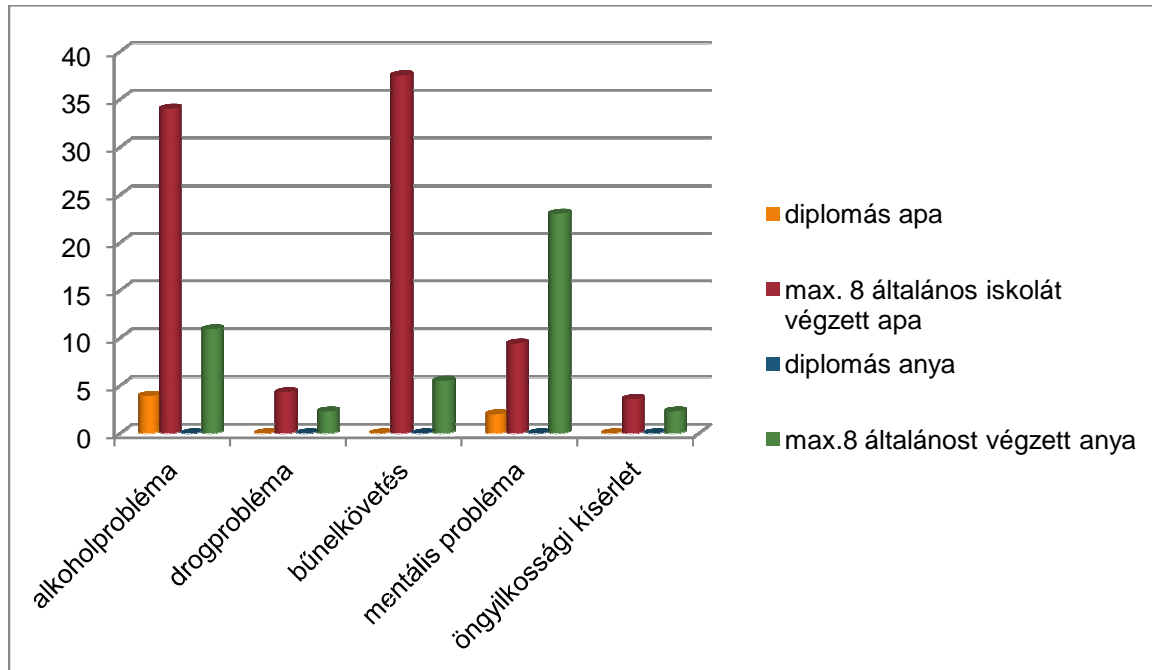
Az aluliskolázott családokra a funkcionális deficitek tekinthetők meghatározónak. A gyerekeknek majdnem a fele (47,6%) mondta azt, hogy rendszeres náluk a veszekedés, és ötödük (20,3%) azt, hogy szülői verekedések is előfordulnak. Még rosszabb volt ebben a körben az abúzust (vagyis rendszeres bántalmazást) elszenvedők aránya: 13,8%-ot ért fizikai abúzus, 1,2% szexuális bántalmazás, 2%-ot lelki bántalmazás, 10 gyermeket (3,9%) szexuálisan és tettelesen is bántottak, 14 főt pedig testi-lelki abúzus ért. Ehhez hozzáadódik még azok a számok, amik háromszoros bántalmazásról adnak számot: 14 (5,5%) főt ért testi, lelki és szexuális abúzus is.

A családok szociális nehézségeit fokozza a nagy családméret. Ebben a körben elenyésző azoknak a száma, akiknek nincs testvérük (6,3%), a megkérdezettek egynegyedének (25,4%) volt egy vagy két testvére, 14,1%-nak három, 10,5%-nak négy, 11,3%-nak öt, 9,4%-nak pedig hat testvére. Előfordulnak azonban nyolc, kilenc, tizenhárom, tizennégy gyerekes családok is (összesen: 5,1%), illetve volt egy megkérdezett, akinek 17 édestestvére volt. Ehhez adódik hozzá még a féltestvérek száma, amiből szintén látunk példát 7-8 féltestvérré is.¹³

Fentebb már utaltunk arra, hogy a legnagyobb különbség a két csoportnál a családi deviancia körében volt. Ez jól kivehető az alábbi diagram alapján.

¹³ Bár az egy vagy két féltestvérral bírók aránya a legnagyobb (összesen 19%), és 54,7%-nak nem volt egyáltalán féltestvére.

I. A szülők deviáns magatartásai a két mintacsoportban

A két diplomás szülővel rendelkező gyermek családi háttere – még, ha válások jellemzőek is – a családban megjelenő addikciók, mentális problémák vagy zűrös magatartások tekintetében sokkal nyugodtabb.

Vallásosság

Láttuk, hogy a diplomás szülők és az alacsony iskolázottságú szülők gyerekeinek az életkörülményei, életviszonyai sok szempontból különböznek. A kérdés azonban az, hogy az életmódbeli, szociális és családi eltéréseken kívül, milyen vallási differenciák mutatkoznak a két csoport között.

Az, hogy a fiatalt mennyire jellemzi a tradicionális, konzervatívabb vagy a posztmodernre jellemző nyitottabb, elvontabb gondolkodás, ellenőrizhető volt az egyén vallásosságának mérésével is. A vallásosság minősége ugyanis az elmúlt évszázadban jelentős változásokon ment keresztül. A modernitás felbukkanása előtt (reformáció, felvilágosodás stb.) a vallás az élet értelmezője, iránytűje és természetes velejárója volt; ez azonban a modernitás racionalizmusának hatására megváltozott, és a vallás több funkcióját elveszítette. A szekularizáció tetőzésekor a tudomány, a filozófia azt feltételezte, hogy a vallás társadalmi létjogosultsága megszűnik, a vallás mint társadalmi jelenség 'kikopik'. A posztmodernitás azonban a vallásnak új színezetet adott, új köntösbe öltöztette, így korunkban a vallás személyes ügy lett, ami individuális jelleget hordoz. Ennek fényében kíváncsiak voltunk arra, hogy a két, eltérő kulturális és gazdasági tőkével rendelkező rétegnél a vallásosság milyen színezetet ölt.

A diplomás szülők gyerekeinek vallásossága

A diplomás szülők gyermekei közül mindenki válaszolt a vallásosságot firtató kérdésre. A megkérdezettek 58,8%-a mondta azt, hogy sem ő, sem pedig családja nem jár vallási közösségbe, és 19,6% ennek ellenkezőjét, vagyis, hogy családjával együtt rendszeresen jár gyülekezetbe.¹⁴ A vallásosság tartalmi paramétereiből az Istenbe vetett hit volt a legfontosabb: ezt a válaszadók 39,1%-a jelölte meg. Ráadásul ez volt az egyetlen olyan fogalom, amit önállóan (imádság, vallási élmény, közösségbe járás említése nélkül) emeltek ki a válaszadók.

A vallásosság legegyszerűbben mérhető aspektusa azonban az, hogy az egyén 'vallásosnak', 'nem vallásosnak' vagy a 'maga módján vallásosnak' mondja magát. Kevesen, összesen 7,8% mondta magát vallásosnak, 29,4% nem vallásosnak, 49% a maga módján vallásosnak.¹⁵

Elmondható tehát, hogy a magasan iskolázott szülők gyermekeinek vallásos aktivitása vegyes, ugyanakkor a vallás kérdése aktívan foglalkoztatja őket, hiszen a megkérdezetteknek majdnem a fele maga módján vallásosként írta le attitűdjét.

Az aluliskolázott szülők vallásossága

A másik csoportban a válaszok más képet mutattak. A közösségi részvételről a megkérdezettek 50,8%-a mondta azt, hogy sem ő, sem pedig családja nem jár vallási közösségbe, viszont – szemben a diplomás szülők 19,6%-val – ebben a körben mindössze 13,7% volt azoknak a rendszeresen, családjukkal együtt templomba járók aránya.¹⁶ A vallásosság tartalmilag a fiatalok egynegyedénél (24,6%) jelentett önmagában Istenhitet, 18%-nál Istenhitet és imádságot és 8,6% az Istenhittel párosuló egyéb élményeket. Összesen tehát a megkérdezett fiatalok több, mint a fele (51,2%) vallotta azt, hogy hisz Istenben.

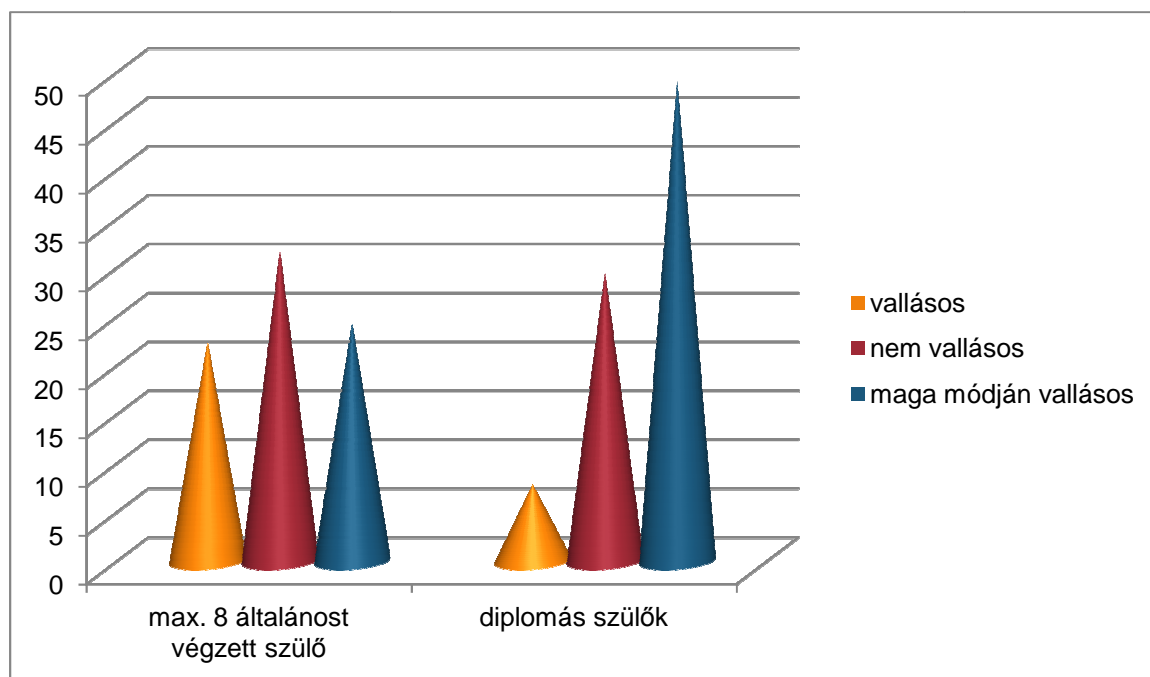
Egészen más képet fest azonban a két csoport, ha a vallásos-nem vallásos-maga módján vallásos körben kérdezzük. A hátrányos helyzetű fiatalok közül 22,3% vallotta magát vallásosnak, 31,6% nem vallásosnak és 24,2% a maga módján vallásosnak. Ha ezt összehasonlítjuk a diplomás szülők körében mért adatokkal, beszédes eltéréseket észlelünk.

¹⁴Egy gyermek (2%) azt, hogy maga közösségi tag, de a családja nem, 5-en (9,8%) ennek ellenkezőjéről, négy fő számolt be a közösség elhagyásáról.

¹⁵ 13,7% pedig nem tudott döntést hozni a kérdésben.

¹⁶ 13-an (5,1%) mondták azt, hogy maga közösségi tag, de a családja nem, 31 számolt be (12,18%) az ellenkezőjéről, vagyis a család hitgyakorlásáról és saját passzivitásáról.

II. A maximum nyolc általános iskolai osztályt végzett és a diplomás szülők gyermekeinek vallásossága összehasonlítása

A diagram önmagáért beszél. A vallásosság összléptéke a két csoportban alig különbözik – kiváltképpen a vallástalanok aránya egyező – azonban a vallásosság fajtája nagyon eltérő a két csoportban, ami nyilvánvalóan hatást gyakorol majd egyéb értékekre is. Míg a diplomás szülők gyermekei nagyon sokan mondják magukat maguk módján vallásosnak, addig a nyolc általános iskolai végzettséggel bírók gyermekei a tradicionális vallásosságra tették le a voksukat. (A döntésképtelenek aránya közel azonos volt: 13,7-11,5%.)

Összegezve tehát azt mondhatjuk, hogy az alacsony kulturális és gazdasági tőkével tartozó csoportban több szempontból tradicionálisabb a vallásosság (magasabb az Istenhitről beszámoló aránya, többen imádkoznak) ugyanakkor a közösségbe járásban passzívabbak a hátrányos helyzetűek, mint a diplomás szülők gyermekei. A vallásosság – ahogyan az értékek megítélésénél is látni fogjuk – a magasabb kulturális tőkével rendelkező diákoknál jellemzően posztmodern sajátosságokkal bír.

Összehasonlítás: a maximum 8 általános iskolai osztályt végzett és a diplomás szülők gyermekeinek értékrendje tekintetében

Kutatásunk értékrendi részében negyvenhét értéket kellett -2-től +2-ig terjedő skálán kellett minősíteni az 'egyáltalán nem fontostól' a 'nagyon fontosig'¹⁷. A releváns eredményeket a tradicionális-modern-posztmodern kérdést illetően az értékek összehasonlítása mutatta.

Láttuk a fentiekben, hogy a két csoport életében sok szempontból markáns különbségek rajzolódtak ki, azonban az értékkülönbségekről mégsem az életkörülmények döntöttek, hanem a kulturális háttér volt a meghatározó. Az értékek rangsorának elején – társadalmi státusztól, iskolázottságtól, devianciától függetlenül – a család és biztonság körébe sorolható értékek kerültek. Eltérések voltak ugyan a *család-anya-egészség-biztonság-ne legyen balhé a családban* fogalmak sorrendjében, azonban ezek az értékek biztosan szerepeltek az első öt-hat legfontosabb fogalom között; ezek mellett pedig a *szívesen végzett munka* is rendre az élbolyban végzett. Ugyanilyen homogenitást tapasztaltunk az értékrangsor végén is: *a főnök legyél- márkás cuccok/menő ruhák- népszerűség a haverok körében- az ügyeskedés/balhé – mások féljenek tőled* kategóriái végeztek leghátul. És általában a negatív tartományba került a *vallás/Istenhit-hatalom* párosa is.

Az értékrend különbségek az értékrangsor közepén helyezkedtek el, és ehelyütt tárultak fel a társadalmi rétegződés szerinti – releváns eltérések is.

A fogalmakat négy kategóriába soroltuk: az ún. klasszikus vallásos (keresztény) értékek, a hagyományos/tradicionális fogalmak, valamint a modern/anyagiasnak tekinthető és a posztmodern értékek csoportjába, és ezek mentén hasonlítottuk össze – a szülői iskolázottsága alapján – az egyes fogalmakat.

I. táblázat: Vallásosnak tekinthető értékek:

érték	diplomás szülők pontszám	max. 8 általános iskolát végzett szülők
vallás/Istenhit	2,98	3,33
másokról való gondoskodás	4,10	3,92
megbocsátás	4,27	4,19

¹⁷ A minősítendő értékek az alábbiak voltak: család, anya, egészség, nyugodt élet, munka, amit szívesen csinállok, biztonság, ne legyen balhé a családban, barátság, szabadság, munka, amivel sok pénzt keresek, önbizalom, igazat mondjak, szakmaszerzés, siker, önállóság, olyan munka, amiért mások megbecsülnek, gyermekek/gyermekáldás, szerelem, megbocsátás, nagycsaládban tiszteljenek, takarékoskodás, jó tanuló legyek, vonzó külső, kiegyensúlyozottság, eredetiség, szellemi értékek/tanulás, pénz, önzetlen segítség, másokról való gondoskodás, társadalmi igazságosság, a természet védelme, szex, hazaszeretet, Istennek tetsző/büntelen életet éljek, márkás cuccok/menő ruhák, szomszédok elismerése, bulizás/szórakozás, verseny/harc/küzdelem, testi erő/izom, népszerű legyél a haverok közt, igazságot tegyek, ha sérelem ér (bosszú), vallás/Istenhit, hatalom, plázázás/lógás a haverokkal, én lehessenek a főnök/én mondjam meg, ki mit csinál. Az értékeket a teljes minta által rangsorolt sorrendben tüntettem fel, vagyis a legnépszerűbb értéktől a legkevésbé népszerű felé haladva.

Istennek tetsző/bűntelen élet	2,9	3,63
igazmondás	4,00	4,36
önzetlen segítség	4,02	4,2

A vallásosnak tekinthető értékek közül látható, hogy a tradicionálisan és definiáltan vallásos fogalmak a nyolc általános iskolai osztályt végzett szülők gyermekeinek körében sokkal pozitívabb megítélés alá estek, mint a diplomás szülők gyermekeinél. Nem állítható az, hogy ezek az értékek számukra kiemelkedően fontosak voltak, azonban minőségileg más kategóriát képviseltek, mint a másik csoport számára. Az *Istennek tetsző/bűntelen életet éljek* érték szignifikáns eltérést mutat, de az is látványos, hogy míg az *Istenhit/vallás* elutasítást szenved a diplomás szülők gyerekeinél (annak ellenére, hogy 49%-uk maga módján vallásosnak mondja magát), ez a fogalom semleges az alacsony iskolázottságúak körében.

II. táblázat: Hagyományos, tradicionális értékek

értékek	diplomás szülők	max. 8 általános iskolát végzett szülők
hazaszeretet	3,34	3,78
gyermek/gyermekáldás	3,9	4,16
a szomszédok/ismerősök elismerése	2,98	3,6
mások által megbecsült munka	3,67	4,12
nagycsalád tisztelete	3,61	4,22

A hagyományos – kisközösséginek is nevezhető – értékek körében ugyanazt az eltérést tapasztaltuk, mint a vallásos értékeknél. Az aluliskolázott szülők gyermekei számára a szociális közeltér (szomszédság, ismerősök) véleménye, és a nagycsalád megbecsülése sokkal fontosabb fogalmak, mint a diplomás szülők gyermekeinél. Feltűnő, hogy a szomszédság véleménye a középiskolás fiatalok körében mennyire negatívnak számít. A tendencia ehelyütt azonban egységes: látható, hogy *gyermek/gyermekáldás*, *a nagycsalád* vagy *a mások által megbecsült munka* sokkal kisebb pontszámot kap azoktól, akiknek a szülei jóval iskolázottabbak.

III. táblázat: Modern, anyagi értékek:

értékek	diplomás szülők	max. 8 általánost végzett szülők
siker	4,27	4,27
pénz/gazdagság	3,7	4,00
hatalom	2,82	3,19
jó tanuló legyenek	3,98	4,09
szakma	4,43	4,30
verseny/harc/küzdelem	3,60	3,39

munka, amivel sok pénzt keresek	4,08	4,38
---------------------------------	------	-------------

A materialista értékcsoporthoz kapcsolódó értékek a társadalmi sikerre és az anyagi boldogulásra, szakmai ambíciókra vonatkoztak. A materialista értékek körében látható, hogy azoknak az alacsony iskolázottság, bizonytalan jövedelem – összességében a szegénység - felértékeli a gazdagság, a pénzes munka fogalmait. Érdekes azonban az, hogy a hatalom fogalmát a magasan iskolázott szülők gyermekei milyen mértékben elutasítják, míg az alacsony kulturális tőkével rendelkezők körében ez inkább semleges.

IV. táblázat: Posztmodern értékek

érték	diplomás szülők	max. 8 általánost végzett szülők
szabadság	4,51	4,41
szerelem	3,94	4,19
barátság	4,74	4,4
eredetiség/kreativitás	4,45	4,0
természetvédelem	3,88	3,87
önállóság	4,53	4,17
szívesen végzett munka	4,73	4,55
társadalmi igazságosság	4,35	3,8
szellemi értékek	4,39	3,93
kiegyensúlyozottság	4,35	4,07

Bár a fentiekből akár arra a következtetésre is juthattunk volna, hogy az aluliskolázott szülők gyermekei – tendenciaszerűen – minden értéket magasabbra pontoztak, a IV. táblázat megmutatja, hogy ez korántsem így van. A posztmodernként meghatározott elvontabb, absztraktabb fogalmak sokkal magasabb pontot kaptak azoktól a fiataloktól, akiknek a szülei iskolázottak. Fontosabb volt számukra az *eredetiség/kreativitás*, lényegesen előbbre való volt társadalmi igazságosság – átfogó – fogalma, de a legnagyobb eltérést a *szellemi értékek/műveltség* kategória mutatta.

Összegzés

Jelen tanulmányomban arra tettem kísérletet, hogy a Zinnecker-féle rétegzési modellt ellenőrizsem középiskolás korosztály (14-18 évesek) körében. A kutatás eredményei azt mutatták, hogy az alapvető értékekben, a legfontosabb és leginkább elvetendő fogalmak tekintetében a fiatalok attitűdje szinte homogénnek nevezhető. A fiatal korosztályok számára a jó és rossz fogalmi egyértelműek, és e tekintetben nincsen eltérés az alacsonyabb társadalmi rétegek és a magasabb státuszú fiatalok között.

Az eltéréseket az értékkrang középső szakaszában (vagyis a semlegesebb fogalmaknál) találtuk meg, illetve a fiatalok vallásosságának minőségében. Egyértelműen igazolódott az a feltevés, miszerint az alacsonyabb státuszú fiatalok körében az ún. kisközösségi értékek (*ide soroltuk a*

gyermek/gyermekáldás, szomszédok, ismerősök véleménye, az, hogy a nagycsalád/rokonság tiszteljen stb.) fontosabbak, mint a magasabb státuszú szülők gyermekeinél. És a tétel megfordítva is igaz: azok a fiatalok, akiknek a családi háttérük problémamentes(ebb), a posztmodernnek nevezhető, absztraktabb, elvontabb – egyben önkifejező individualizmust reprezentáló – értékek magasabb pontszámot kaptak. Fontosabb volt számukra a társadalmi igazságosság, és a kiegyensúlyozottság is; a legmeghatározóbb eltérés azonban a szellemi értékek/műveltség és az eredetiség/kreativitás klasszikusan posztmodern értékei körül rajzolódtak ki.

Markáns különbségeket láttunk a két szélsőnek tekinthető csoport vallásosságában is: míg az alacsony iskolázottságú szülők gyermekei az egyházas (tradicionalis) vallásosság mellett tették le a voksukat, addig a felsőfokú végzettségű szülők 49%-a, vagyis az érintetteknek csaknem a fele *maga módján vallásosként* írta le magát. Ez azt igazolja, hogy a vallásosság minősége jó markere a tradicionalis-modern-posztmodern skálának: az alacsony státusz hagyományos vallásosságot, míg a magasabb státusz posztmodern sajátosságokat hordozó, egyéni vallásosságot indukál.

A vizsgálat tehát azt támasztja alá, hogy az eltérő társadalmi státuszú fiatalok értékrendje és vallásossága más minőséget hordoz. A cél azonban minden társadalmi rétegnél ugyanaz: hogy normakövető, törvénytisztelő (nem utolsósorban boldog és kiegyensúlyozott) fiatalok nőjenek fel társadalmunkban. Az értékrend-mérések abban adhatnak támpontot, hogy melyik fiatalhoz miképpen lehet 'eljutni', hogyan lehet számára hatékonyabban segítséget nyújtani, és milyen 'érték-dimenziók mentén' érdemes vele kommunikálni.

Summánk szerint a hátrányos helyzetű, alacsonyabb kulturális tőkével rendelkező fiatalok számára a tradicionalis, közösségi vallás nyelve is hatékony lehet, mivel erre fogékonyabbak. Az iskolázottabb szülők, jobb szociális helyzetben lévő gyermekei számára pedig a posztmodern értékek közvetíthetőbbek eredményesebben. A végeredmény azonban ugyanaz – minthogy a posztmodernitás humán értékei is keresztény gyökereiek – az *önzetlenség, a társadalmi igazságosság, a másokról való gondoskodás és az önzetlen segítség* értékeinek átadása.

*A tanulmány megjelent: In: Finszter Géza-Kőhalmi László-Végh Zsuzsanna (szerk.): Egy jobb világot hátrahagyni... Tanulmányok Korinek László professzor tiszteletére, Pécs, 2016. 546-558. oldal